

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΙΧΑΗΛ Γ'.
ΤΟΥ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
ΜΑΝΟΥΗΛ Α'. ΚΟΜΝΗΝΟΝ

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1379 χειρογράφῳ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης¹ εὔρηται, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὁ ἀνέκδοτος διάλογος² τοῦ Μιχαὴλ Γ'. τοῦ Ἀγγιᾶλου³ πρὸς τὸν Μανουὴλ Α'. Κομνηνὸν, φέρον ἐπιγραφὴν «Διάλογος, ὃν ἐποίησεν ὁ ἀγιώτατος καὶ σοφώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κὺρ Μιχαὴλ ὁ Ἀγγιᾶλου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον πορφυρογέννητον βασιλέα κὺριν Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως, ὅτε πολλοὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πάπαν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ φρεριῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβον τὰς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν ἔνωσιν καὶ μηδὲν ἕτερον ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς ἀπαιτοῦντες ἢ παραχωρῆσαι τῷ Πάπᾳ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκλήτου, δοῦναι δὲ τούτῳ καὶ τὸ μνημόσυνον» καὶ καταλαμβάνων τὰ φύλλα 438α—44β τοῦ κώδικος τούτου.

¹ Πρβλ. Σακκελίωυ, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος» σελ. 250—251.

² Μικρὰ τινα μόνον ἀποσπάσματα τοῦ διαλόγου τούτου ἔχουσι δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «De ecclesiae occid. atque orient. perpetua consensione», σ. 526. 555. 664. Πρβλ. καὶ Ἄ. Πισαδοπούλου Κεραμέως ἐν Byz. Zeitschrift, τόμ. 8, σ. 666—666.

³ Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Γ'. τοῦ Ἀγγιᾶλου, τοῦ πατριαρχεῦσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ 1169—1177, πρβλ. Μανουὴλ Γεδεών, «Πατριαρχικοὶ πίνακες», σελ. 365—366. Τοῦ αὐτοῦ, «Κανονικαὶ διατάξεις», τόμ. Β', σ. 24—33. Ζαχαρία Μαθᾶ, Κατάλογος ἱστορικός τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, σ. 75—76. Ἀνδρονίκου Δημητράκου, «Ὁρθόδοξος Ἑλλάς», σ. 30—31. Τοῦ αὐτοῦ, «Ἱστορία τοῦ σχίσματος», σ. 32—33. Κρομμυάχει, «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας» κατὰ μετάφρασιν Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Α', σ. 175 καὶ τόμ. Β', σ. 133, 137 καὶ 408. Byzant. Zeitschrift, τόμ. 5, 251. 6, 613. 8, 665 καὶ 11, 74—78. Πατρολογία Μίγνε, τόμ. 119, σ. 788—796. Νικολήμου Μίλας, «Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον» κατὰ μετάφρασιν Μελετίου Ἀποστολοπούλου, σ. 161 καὶ 260.

Ἐπιγραφὴ τοῦ χειρογράφου
 Ὁ διάλογος οὗτος εὑρήται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 3808 χειρογράφῳ τῆς μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁθωνοῦ¹ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ χειρογράφοις².

Ὁ διάλογος οὗτος τοῦ Μιχαήλ Γ' τοῦ Ἀγχιάλου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις, ὡς γνωστόν, οὐ μόνον ἐκ λόγων ἐπιγαμίας καὶ φιλίας πρὸς τοὺς Φράγκους, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς δυτικῆς, ἐγένετο ἐνώπιον τῆς συνόδου, ἣτις, πεισθέντος ἐν τέλει τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τοῦ ἀτόπου τῆς ἐνώσεως καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς οὐνίας, ἐπευφήμησε τὸν τε πατριάρχην καὶ τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ διάλογος οὗτος, ὅστις πιθανῶς ἐγένετο τῷ 1170 ἢ 1171, εἶναι ἄξιος δημοσιεύσεως ὡς δεικνύων τὸ φρόνημα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα περὶ τῆς οὐνίας καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα ἔφερον ἐκείνη κατ' αὐτῆς.

Κατωτέρω ἐκδίδων τοῦτον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κωδίκων Ἀθηναϊκοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1379 καὶ τῆς μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁθωνοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 3808 παρατηρῶ ὅτι αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ εἶναι ἐλάχισται καὶ ἀνάξια λόγου.

Διάλογος, ὃν ἐποίησεν ὁ ἀγιώτατος καὶ σοφώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Μιχαὴλ ὁ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον πορφυρογέννητον βασιλέα κῦριν Μιχαὴλ τὸν Κομνηνόν περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως, ὅτε πολλοὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πάπαν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ φρερίων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβον τὰς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν ἔνωσιν καὶ μηδὲν τι ἕτερον ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς ἀπαιτοῦντες ἢ παραχωρῆσαι τῷ Πάπῃ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκληΐου, δοῦναι δὲ τούτῳ καὶ τὸ μνημόσυνον.

Ὁ Πατριάρχης. Τίνα ταῦτα, θεϊότατε Βασιλεῦ;

10

Ὁ Βασιλεὺς. Τίνα ταῦτα; Τὴν εἰρήνην ἐπιζητῶ καὶ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων ἐπισπεύδω τὴν ἔνωσιν οὐκ ἄτοπὰ τίνα προβαλλόμενος οὐδὲ τοῦ εἰκότος πόρρω φερόμενος, ἀλλ' ἐκεῖνα θέλω μετέρχεσθαι, ἃ κατηγορίαν μὲν οὐδεμίαν, ἔπαινον δὲ μέγαν τοῖς κοτορθώσασι προξενήσουσιν. Οὐδὲ γάρ, οὐδὲ δέον ἡγοῦμαι τὴν ἐκκλησίαν διηρημένην περιορᾶν, ὅπερ, 15 οἶμαι, καὶ τις τῶν προφητῶν περιπαθῶς ἀποκλιόμενος ἀνεφθέγγετο, διη-

¹ Πρβλ. Σπυρ. Λάμπρου. Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', σ. 393 (34 φύλ. 73α—87β).

² Πρβλ. E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Écurial (Paris 1813), σ. 503. Πρβλ. ἐν «Byzant. Zeitschrift», τόμ. 8, σ. 665 ἔξ.

ρέθη λέγων τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καὶ μέγα χάσμα τὸ μεταξύ καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὅστις ἐργάσαιτ' ἄν τὴν συνάφειαν.

Ἄνθρωπος. Ἐκεῖνο δὴ τοῦτο τῆς παροιμίας ὁρῶ, ἄλλα μὲν ὄντα τῆς ἀληθείας τὰ πράγματα, ἄλλα δὲ δοκοῦντα τυγχάνειν, εἴ τις οὐ σκοπεῖ
 5 κατ' ἀκρίβειαν, καὶ βρωμάτων καὶ πομάτων οὐδὲν διεννηνοχότα, ἔσωθεν μὲν κρυπτόντων τὸ δηλητήριον, ἔκτος δὲ καὶ τι γλυκάζον ἐπιδεικνύτων καὶ οὕτω τῶν μὲν προσιεμένων τὰ τῆς τροφῆς νουνεχῶς τῷ ἡδεῖ μὲν κλεπτόντων τὴν αἴσθησιν, τῷ μὴ φαινομένῳ δὲ τοῦ κακοῦ κατάγοντος εἰς θάνατον, ἢ καὶ φαρμάκοις παρεοικότα οὐκ εὐθύς τὴν βλάβην ἀναδιδούσιν,
 10 ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον ἀποτηροῦσι καὶ μετὰ καιρὸν τὴν βλάβην ἐπάγουσιν. Ἴσως γὰρ ἄν τις ὑπολαμβάνῃ καὶ τοῖς παροῦσι πρὸς τὸ μηδὲν ἀνοίας παρέχει καὶ μεγάλην συνεισφέρει τὴν λυσιτέλειαν. Ἐχει δὲ ὡς καὶ ἑτέρως ἄν τις παρακίπτειν θέλῃ βαθύτερον καὶ μὴ κατοπτρεύειν μόνον τὴν ἐπιφάνειαν· τὴν τε γὰρ εἰρήνην, δι' ἣν σπουδαστέον τοῦργον ἀξιουσί τινες, οὐ
 15 μᾶλλον ἢ τὴν μάχην εἰσάγει, διαιρεῖται οὐχ' ἦττον, εἴπερ ἑνοῖ, οὐ μόνον ἀπ' ἀλλήλων τοὺς πνευματικὸς ἀδελφούς, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἁγίων καὶ τοῦ δεσπότης Χριστοῦ καὶ περὶ αὐτὸ τὸ σέβας οἱ τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήσαντες σφαλίσονται.

Ἄνθρωπος. Πῶς δ' ἄν τις, εἰπέ, καὶ παραβλαβείῃ τι τῶν ὀρθῶν δογμάτων κατ' οὐδὲν ἀφιστάμενος, μηδὲ τῶν πατρικῶν παραδόσεων οὐδὲ τὸ οἰονοῦν ἐναλλάττων, μηδὲ τῶν κανόνων οὐκ ἀπεχόμενος, μόνων δὲ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκλησίῳ τῷ Πάπῳ παραχωρῶν, ἵνα πρὸς ὁμόνοιαν ἐπαγάγῃ καὶ πρὸς εἰρηναίαν σύμβασιν ἐφελκύσῃται;

Ἄνθρωπος. Ὡς εὐγέ σοι τούτων τῶν λόγων, ἀλλ' οὐκ ἄν εἴποις
 25 ὡς συνίστασθαι δύνανται· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἄμεσα ἀπεῖναι μὲν ἴσως ἐνδέχεται καὶ ἀμφοτέρω, παρῆναι δὲ οὐκ ἄν δέξεται ποτε· ἀνάγκη γὰρ πᾶσα θᾶτερον οἴχεσθαι. Ἡ τοίνυν τὰς πατερικὰς βούλους διατηρεῖν διατυπώσεις καὶ παρατηρεῖν καὶ ὁ ἐκεῖναι κατακρίνουσιν ἀποστράφηθι ἢ τοὺς ὑπ' αὐτῶν δεδιωγμένους παραδεξιόμενος γινῶθι τὰ θεῖα πόρρω θέμενος, οὐ
 30 δεῖς δ' ἄλλος μᾶλλον τοῦ Πάπα παρὰ τῶν κανόνων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξωστράκισαι. Ἡ τίς ἄν, εἰπέ, τὸν ἀποδεσποτοῦντα τοῦ σοῦ κράτους καὶ πρὸς τὴν σὴν μεγαλειότητα καθυβρίζοντα οὐ κακῶς πράττειν ὁμολογῶν, πρὸς δὲ τὸ ἐκεῖνου μέρος τιθέμενος, σὸς φίλος ἔστι καὶ τοῖς εἰγνωμονοῦσι συναρίθμιος γένηται; Εἰ δὲ σὺ θνητὸς γεγονώς, φύσει γὰρ πᾶσι τοὺς
 35 προσκολλωμένους τοῖς ἀποστάταις ἀποδιώκεις, τί χρὴ λέγειν περὶ Θεοῦ, ὅς οὐκ ἄν ἴλεως ἐφορᾷ τοῖς συγχωροῦσι τοῖς εἰς αὐτὸν ὑβρισταῖς;

Ἄνθρωπος. Οὐκοῦν ἐκεῖνοι πρὸς τὸ θεῖον ὑβρίζουσιν;

Ἄνθρωπος. Καὶ πάνυ μενοῦν.

Ἄνθρωπος. Ἡ δὲ ὑβρις οἷα;

40 Ἄνθρωπος. Μεγίστη μὲν οὖν καὶ ἡ οὐκ ἄν εὐρήσοι τις χεῖρονα.

Ἦ Βασιλεύς. Τί δὲ οὐχὶ καὶ ἡμῖν ταύτην ἀποκαλύψεις;

Ἦ Πατριάρχης. Προθύμως.

Ἦ Βασιλεύς. Λέγε λοιπὸν καὶ γὰρ ἡμεῖς προθύμως ἀκούσομεν, χαρίζοιο δ' ἂν καὶ τῷ θεῷ τῷ μὴ εἰδῶτι μέχρι τοῦ νῦν τοὺς ἐχθροὺς ἐκείνου παραδηλῶν.

5

Ἦ Πατριάρχης. Ἐρομαί σε τοίνυν βραχύτατα, σὺ δέ μοι δὸς τὴν ἀπόκρισιν. Ἄνῃρ τις τῶν τὰ μέγιστα παρὰ σοῦ δυνάμενος στρατηγὸς αὐτοκράτωρ εἰς Σικελίαν ἢ ἄλλαχού που τετίμητο τῶν σῶν πάντως ὀφείλων προσταγμάτων ἐξέχουσαι, ὁ δὲ τὰ ἐκεῖσε καταλαβὼν τοῦ δεδωκότος τὴν ἀξίαν ἐπιλαθόμενος, αὐτὸς δ' ἦσθα σὺ, τὰ βουλευτέα πάντα ποιεῖ ἐξ ἑναντίας διαπραττόμενος καὶ μηδὲν ἢ μικρὰ τῶν σῶν θεσπισμάτων ἐπιστροφόμενος, ἐντεῦθεν δ' ἄρα καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὑπῆρξε τῶν Ῥωμαίων περιγενέσθαι καὶ τῶν ἐκεῖσε πάντων τὴν ἀρχὴν κατακτήσασθαι. Τί γοῦν σοι λογιστέον περὶ τοῦ πράγματος; Οὐχ ὕβρις ἀτεχνῶς ταῦτα τοῦ τῆς ἀρχῆς δια-

15

Ἦ Βασιλεύς. Τί λέγεις ὕβρις, ἀλλ' ὅ τι κάκιον ἔπαγε. Πῶς δ' ἂν ἀρμόζει πρὸς τὸ προκείμενον;

Ἦ Πατριάρχης. Ἐλεγχθήσεται τὸ γένος τῶν Ἰταλῶν, ὅποσον καθορᾶται τοῦ βήματος. Ἰσασι πάντες ὁπόσῃν χρεωστέεται τῶν τοῦ Θεοῦ εὐαγγελικῶν κελευσμάτων ἔχειν τὴν παρατήρησιν, ἀλλὰ τούτων φροντίζον βραχέα, τῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀντεισάγει τὰ ἑαυτοῦ καὶ δόγματά τινα παρεισφέρει τῆς εὐσεβείας ἀντίμαχα μηδὲ τὸ παράπαν ἐρυθριῶν. Εἰς λόγους μὲν τοῦ Σωτῆρος παραβαίνειν κενιδυνεύκασι, λόγους δὲ τοῦ θείου παραχαράττουσι Πνεύματος· τὰ γὰρ τῶν Πατέρων τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ καὶ συνεργία τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ ἂν εἴ τι διορθοῦν ἔδει τὸν τῆς σοφίας δημι-

25

ουργόν, ὃ καὶ χαμαιζήλοις ἀνθρώποις κατὰ τῶν δεσποτῶν τολμᾶν ἀηγόρευται. Τῆς δὲ τοιαύτης φήμης διαδοθείσης ἀπανταχοῦ καὶ τῶν ἀνόμων νομίμων κραταιωθέντων ἀπανταχοῦ ἐπὶ πολὺ ὅσα τις νόσος εὐπετῶς μεταπίπτουσα καὶ τῶν ἐχόντων ἄλλοις ἐπεισηδῶσα κατὰ μετάδοσιν τῷ παλαισιότῳ τῆς κακίας δημιουργῶ οὐκ ὀλίγον μέρος ἀποκερδαίνειν τῆς Ἰταλικῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, καθάπερ καὶ τισι λύκοις, ὅπότεν τῶν ποιμένων τὸ ἀμελὲς εἰς φθορὰν παραπέμπει τὰ θρέμματα εἰς κόρον ἐπαπολαύειν ἐξέσται τῶν ῥιπτουμένων κρεῶν. Πῶς γοῦν οὐχ ὕβρις ταῦτα Θεοῦ ἀντινομοθετεῖν πειραῶσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεις καὶ οὗς αὐτὸς ἐξηγόρασεν ὑπὸ δουλείαν ἄγειν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀλλοτριοῦν;

35

Καὶ ταῦτα μηδὲ ἀπλῶς οὕτω τὸν ζυγὸν ἀπορρίψαντος, ἀλλ' αἵματος ἀντιδόσει δεσποτικοῦ τὸ φῶς ἀπολαβόντας ἐλεύθερον καὶ τὸν τοῦ σκότους ἀποσεισαμένους προστάτην, ᾧ καὶ κατεῖχοντο.

Ἦ Σύνοδος. Εὖ πάνν λέγεις καὶ οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τοῖς εἰρημένοις ἀντιφέρεισθαι δύναται.

40

‘Ο Βασιλεύς. Καὶ ποῦ θήσεις τὰ τῆς μακροθυμίας, ὃ πατριαρχῶν ἀγιώτατε, ἢ πῶς οὐχὶ καὶ τὴν θείαν δέδοικας δίκην τοὺς ἀδελφοὺς ἀποτόμως ἀπορηγγύς; Εὐκόλως λοιπὸν ἡμᾶς ἔξεις πρὸς τὴν παράκλησιν πειθομένους, εἴ τισιν ἀφιέναι καθίκετεύεις κἂν ποῦ τι καὶ ἡμάρτωσαν αὐ-

- 5 τὸς μηδὲν μηδόλως τοῖς ὁμοτίμοις ὑπενδοῦναι βουλόμενος.
- ‘Ο Πατριάρχης. Εἰ μὲν ἦν ἀνθρωπίνη φύσει τὴν θείαν ὑπερβάλλεσθαι χρηστότητα, πάροδοι ἀν ἐκέκτητο τὰ λεγόμενα, νυνὶ δέ τίς ἄνοια εἰς τόσον ἐλλήλακεν ὡς τὴν πηγαίαν πάσης φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος ὑπερβῆναι θελήσει ἢ καὶ ὁπωσοῦν ἐξιόσασθαι καὶ ταῦτα μὴ ὅπως
- 10 τοῦ εἰκότος ἐπανιέναι, ἀλλ’ οὐδὲ τοῦ δικαίου προστῆναι, καθὼς ἐνδέχεται δυναμένην εἶναι τὴν φύσιν διαγορευόντων τῶν προφητῶν· πάσα γὰρ φησι δικαιοσύνη ἀνθρώπων ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης. Εἰ τοίνυν ὁ Κύριος οὐκ ἀφήσει τοῖς βλασφημοῦσι περὶ τὸ Πνεῦμα, ὡς ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκομαι, πῶς ἂν ἀφήσω αὐτὸς καίτοι παρ’ ἐκείνου τὸ ἀφιέναι λαβὼν ἢ
- 15 πάντως τὴν ἄνωθεν μῆνιν πρὸς ἑμαυτὸν ἐκκαλέσομαι ὑπὲρ τὰ δέοντα χρηστευόμενος; Πιστοῦταί μοι τὸν λόγον Σαοὺλ τῶν Παλαιστιναίων οὐκ ἀποκτείνας τὸν ἄρχοντα καὶ διὰ τοῦτο τῆς θείας εὐμενείας στερούμενος, ἀδελφῶν δὲ προθυμίᾳ ἀν ἀποσταίην, εἰ τοῦ πατρὸς ἐκείνοι κατεξανέστησαν ἢ συνεμισήθην ἂν καὶ αὐτὸς τοῖς τοὺς τεκόντας ὑβρίζουσιν. Ἀλλὰ
- 20 γὰρ ἐκείνοι μὲν ἀποστρέφοιντο, ἂν θελητὸν καὶ κατ’ ἐμοῦ μηχανάσθωσαν, ἀγαπῆ δ’ ἂν ὁ γεννήσας ἢ μᾶλλον ἀναγεννήσας διὰ τῆς χάριτος κακεῖνος μὲν Ἰσαὺ ἐβδελυγμένος καὶ πρὸ γεννήσεως, ἐγὼ δὲ Ἰακώβ λογισθεῖν τὴν εὐλογίαν καρπούμενος καὶ πτερονίζων οὐ μόνον αὐτούς, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ τὸν ἀρχέκακον.

25 ‘Ο Βασιλεύς. Πῶς γοῦν αὐτὸς καινίξεις θεσμοὺς καὶ νέους κανόνας δημιουργεῖς ἐκείνοις τὰ μεγάλα τούτου γραφόμενος;

‘Ο Πατριάρχης. Μὴ μοι γένοιτο τοιοῦτόν τι πεπονθέναι, μηδὲ ὑπερβαίνειν ποτὲ τὸ τοῖς Πατράσι δοκοῦν, μηδὲ τὸ πυρὶ πορευθῆναι τοῦ ἡμετέρου προσώπου τὸ τῆς ἐκκλησίας καταλιπών.

30 ‘Ο Βασιλεύς. Καὶ ποῦ τῶν θείων νόμων διείληπται τὸ τῷ περὶ τὸ ὀρθόδοξον ὑποσχάζοντι μηδὲ κοσμικῆς τιμῆς ὑπερίστασθαι ἢ καὶ παρέχειν τὸ πρωτεῖόν τε καὶ τὴν ἐκκλησίαν;

‘Ο Πατριάρχης. Καὶ πῶς ἂν ὁ μὴ καλῶς ἔχων κρίνοι τὸν ὀρθῶς διακείμενον;

35 ‘Ο Βασιλεύς. Τί γὰρ ἐντεῦθεν τὸ ἄτοπον;

‘Ο Πατριάρχης. Τί μὲν οὐ νεκᾶ τῶν ἐναντίων εἰπέ.

‘Ο Βασιλεύς. Καὶ τίς τοῦτο τῶν ἁγίων ἐκώλυσεν;

‘Ο Πατριάρχης. Οὐχ εἰς μόνος, οὐδὲ ὁ τυχών, ἀλλὰ μεγάλοι καὶ πλείονες.

40 ‘Ο Βασιλεύς. Σαφήνισον ἡμῖν.

Ἐπιπέδου. Καὶ δὴ ἄκουε. Οἱ τὰς θείας συνόδους καὶ ἱερὰς συγκροτήσαντες μὴ ὄ,τι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας ἐτράνωσαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τινῶν ἄλλων, ὡς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐδίδου χάρις ἐθέσπισαν, ἐν οἷς καὶ τὸ μηδένα κατεγνωσμένον εἰς κατηγορίαν προσέειπαι ἐν τοῖς πρώτοις καὶ μεγίστοις ἐτίθεντο. Εἰ τοίνυν τοῦ Πάπα καταγινώσκουσιν ἅπαντες· τοῦτο γὰρ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει κἄν ἀντιπίπτει, πολλοὺς ἐλέγχους εὐρήσει τῶν ἐπὶ σοφία διαλαμπάντων τὰς βίβλους ἀνά χειρὰς λαβῶν, πῶς ἂν κριτὴν αὐτόν τις ποιήσαιο τῶν κανόνων οὐκ ἑόντων οὐδὲ κατήγορον ἢ πῶς ὁ τοῦτο τολμῶν οὐ τὰ τῶν Πατέρων παρῆδε νομοθετήματα ἐκ συνεργείας γεγραμμένα τοῦ Πνεύματος, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα μεταπέμπεσθαι τὴν ἀθέτησιν καὶ τινα τρόπον τοῦτον πρὸς τὸ Πνεῦμα κινδυνεῦσαι διαμαρτεῖν;

Ὁ Βασιλεὺς. Ἄλλ' ὡς λέγεις, εἰ καὶ μοιχῶ τις συγκοινωνήσῃ τῆς εὐσεβείας ἐξέστραπται.

Ὁ Πατριάρχης. Σὺ δὲ οὐ δοκεῖς;

15

Ὁ Βασιλεὺς. Οὐκουν.

Ὁ Πατριάρχης. Οὐδ' ἀντιβαίνεις;

Ὁ Βασιλεὺς. Οὐδὲ ὅπως οὖν.

Ὁ Πατριάρχης. Ἄλλ' Ἰωάννης ὁ πᾶν, ὁ τοῦ Κυρίου βαπτιστὴς τε καὶ πρόδρομος, τὸν μοιχὸν ἐλέγχων καὶ τὴν κίβαν ἀφῆρηται καὶ πολλοὺς ἂν μάθοις ἐτέρους ὑπὲρ τοιούτων ἀσμένως τὰ δεινότερα καρτερήσας, ἄδικον δὲ καὶ τῶν ὄντων μάλιστα ἀπρεπῶν μοιχείαν μὲν καὶ πορνείαν τοὺς ἱερεῖς ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀξιώματα, τὸ δὲ παραβαίνειν τὴν πίστιν οὐ τοῦτο δύνασθαι. Ἡ δυνίσεται καὶ αὐτό, κἄν οὐκ ἐκεῖνο μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ οὐδ' ἔλαττον; Καὶ ποῦ λοιπὸν ὁ Πάπας ἀρχιερεὺς μυριάκις ὑπὸ τῆς ἀκο-25 λουθίας τοῦ λόγου σοι καθαιρούμενος, τῆς δ' ἀρχιερατικῆς εὐκλείας ἀποπεσών, οὐκ ἂν εἴη πρῶτος τῶν οἱ τὴν χάριν διεφυλάξαντο, λαϊκὸς δὲ καὶ παρ' ἄλλων ἀγιαζόμενος, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἀγιάζων ἄλλους ἢ καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοὺς τῶν μειζόνων βαθμῶν προβαλλομένους, πολλῶ δὲ πλέον οὐδὲ τῶν τοιούτων κριτὴς· τὸ γὰρ ἀφιέναι τοῖς τοιούτοις τὰ βῆ-30 πταίσματα ἢ τοῖς ἀμαρτάνουσι συγχωρεῖν μανίαν ἂν ἐσχάτην ἔγωγε κρίναιμι, οἶδα δὲ ὡς καὶ πάντες ὅσοι συγκατελεγμένοι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Ἴσως δὲ οὐδὲ τῶν ὀρθοδόξων ἀπλῶς καθηγητὴς ὁ ῥηθεις, ἵνα τὸν λόγον ἐπαναλήψωμαι· οὐδὲ γὰρ ποιμὴν, ἀλλὰ πρόβατον ἀπὸ τοῦδε καὶ πρόβατον ψωριῶν καὶ ἰατρείας δεόμενον ἀναδέδεικται ὥστε καὶ χειρῶν βῆ-35 ἔσται κατὰ πολὺ καὶ τῶν ἐτέρων θρεμμάτων, οἷς τὸ ὑγιὲς διασώζεται καὶ δεῖ παντάπασιν ἀφεστάναι ἵνα μὴ τοῦ πάθους καὶ αὐτοὶ μεταλάβωμεν.

Ὁ Βασιλεὺς. Ἄλλ' οἰκονομεῖν ἐν κρίσει δέον τὰ πράγματα, οὐ γὰρ μόνον τοὺς λόγους, καὶ κινῶν τῇ ἀστηρίᾳ τὴν ἐπιείκειαν.

Ὁ Πατριάρχης. Ἐν ἄλλοις τοῦτο.

40

Ὁ Βασιλεύς. Κἄν τοῖς θεοῖς αὐτοῖς.

Ὁ Πατριάρχης. Οὕτω σύ, ἀλλ' οὐχ' ὁ πολὺς καὶ μέγας Βασίλειος, τοῦναντίον δὲ ἅπαν, μηδὲ τὸ βραχύτατον παραθραύειν διὰ λόγους οἰκονομίας τῶν πνευματικῶν ἐνομοιόθησε διατάξων καὶ μάλα εἰκότως· οὐ γὰρ ἂν τις 5 κρεῖττον οἰκονομείη τοῦ τὸ πᾶν ἐπιβλέποντος καὶ διόλου δέον ἐχομένου αὐτοῦ καταλιμπάνειν τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅπως ἐκεῖνος οἰκονομοῖτο καὶ διεξάγοιτο· οὕτω γὰρ ἂν ὡς ἄριστα φέροιτο. Εἰ δέ τις οἰκονομείν ἐπιχειρήη χωρὶς οἰκονομίας τῆς ἄνωθεν, δι' ὧν τὰ συμφέροντα πραγματεύεται, διὰ τούτων λάθῃ ἑαυτὸν τὰ χεῖριστα διαθέμενος, οὐδὲ πόλιν φυλάξῃ, οὐδὲ 10 οἰκονομῆσαι τι δυνηθεῖη μὴ τοῦ Κυρίου οἰκονομοῦντος τε καὶ φυλάσσοντος, ἀλλὰ μάτην μὲν ἀγρουπνήσοι, ἐπὶ κενῷ δὲ τὸν μόχθον εἰς τὰ θέμεθλα καταβάλλοιτο. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ πάσαις λέγω ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑποθέσεσιν, ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις καὶ λίαν ἐπιεικέστερον χρησαμένου εὗρισκω τὸν κύκλον τοῦ ἱερωτάτου τῶν Πατέρων χοροῦ· τὰ τε γὰρ 15 ἄλλα καὶ ὅ,τι πλεῖστα τοῖς βλασφημήσασι συγκατέβησαν.

Ὁ Βασιλεύς. Καὶ πῶς εἴ γε καὶ πρὸ κρίσεως κατεδίκασαν καὶ ἴν' οὕτως φαίην ἐξωλεστάτης δίκης πεποίηται καὶ ἐρήμην καταψηφίζονται· οὐ γὰρ παρεστάναι κἀκείνους τις λέγει, ὅταν κατ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν, κανὸν δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἀρχιερέων οὐδένα πρὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετά- 20 σεως τῆς ἰδίας δόξης συγκατασπᾶν, μηδὲ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξάγειν, μηδὲ τοῦ μνημοσύνου στερεῖν ἢ καὶ ἀναθέματος ὑπὸ δίκην τὸν τολμήσαντα καθυπάγεσθαι.

Ὁ Πατριάρχης. Ὅτι μὲν ἀληθείας ἐχόμενα ταῦτα, οὐκ ἂν ἀπαρνήσομαι, ἀκριβείας δὲ οὐκ ἂν συνθέσθαι βουλήσομαι· διώριστα γὰρ εἴ τις 25 ἐγκληθῆναι τι φθάσει, ἂν παρὰ τῆς Συνόδου καλοῖτο λόγον ὑπέχειν μέλλειν μὲν οὐδὲν παραγίνεσθαι καὶ τοῦ τεταγμένου παρορρυσθέντος καιροῦ ἂν ὁ καλούμενος οὐκ ἀφίκοιτο, τὰ τῶν κατηγορῶν πιστοῦσθαι καὶ αὐτὸν κατακρίνεσθαι. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἐν ἐτέροις, οἱ δὲ περὶ τὸ εὐσεβὲς ἐναυάγησαν καὶ δριμυτέραν, εἴποις ἂν καὶ αὐτός, τὴν τῶν κριτῶν 30 γνώμην καθ' ἑαυτῶν ὑπεκαύσουσιν, εἰ δὲ καὶ γυμνῇ κεφαλῇ τὰ βλάσφημα κηρυκεύουσιν, οὐ μόνον οὐκ αὐτοὶ παταίειν ἠγούμενοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐχ' ἐπομένους σφαλλομένους τιθέμενοι, τί ἂν τις χρεῖαν ἔχει μαρτύρων ἢ πῶς κατασκοπεῖν δέον καὶ ὡς ζητούμενον ἐρευνᾶν, ἀλλ' οὐκ αὐτίκα τοὺς τολμητίας ποιεῖν ὑπὸ τὸ ἀνάθεμα. Δεῖ δὴ μὴ κρίνειν τοὺς Ἱτα- 35 λούς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλθεῖν ἐνταῦθα καὶ κρίνεσθαι. Οἱ δὲ ἀπαξάπαντες ἀθερίζουσι καὶ μαρῶς οὕτω καὶ βδελυρῶς ἐξεῖναι καὶ αὐτοῖς προστιθέ- ναι τοῖς δόγμασι ὡς Πατράσι δισχυρίζονται. Ἐπαπειλήσοι δέ τις τὴν ἐκκοπὴν καὶ αὐτοὶ τὸ μείζον ἀνταπειλήσουσιν, ὡς κεφαλὴν δὲ πάντων κατ' αὐθεντίαν διατείνονται, πρᾶγμα πάσης ἀπονοίας ἐχόμενον· τίς γὰρ ἂν

τὸν Πάπαν κεφαλὴν ἑαυτοῦ καταδέξεται καὶ ταῦτα ἀσεβείας ἀπόζοντα τὸν Χριστὸν ἀφείς ὑφ' οὗ σέσωσται;

Ὁ Βασιλεὺς. Ἡ μὴν οὐδὲ πρῶτος.

Ὁ Πατριάρχης. Τοῦτο μὲν ἔσχον, οὐ διὰ Πέτρον ἢ Παῦλον, ὡς αὐτοὶ ἐναβρύνονται· οὐ μᾶλλον γὰρ Ρώμης ὁ Πέτρος ἢ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ταῦτα δὲ καὶ πρὸ Ρώμης τῆ τῶν Ἀντιοχείων τὸ πρωτεῖον χαρίζεται ἢ φθάσοι ἂν τὴν τιμὴν ὁ Ἱεροσολύμων ἀπολαβόν· ὁ γὰρ Χριστὸς ἐν τούτοις περιεπόλευε καὶ τὸ κρεῖττω εἶναι τῶν μαθητῶν οὐδὲ παρὰ τοῦ γένους τῶν Ἰταλῶν, κἂν θρασὺ λίαν, ἀφαιρεθήσεται. Λείπεται τοίνυν τὴν βασιλείαν καὶ τὸν θρόνον σεμνύναι τὸν ἱερόν, μετατεθείσης δὲ 10 τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἀρχῆς ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ πρωτεῖα μεθίστασθαι. Καὶ συνάδει μοι πρὸς τοῦτο τὸ στίφος ἅπαν τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ συναληλυθότων θειοτάτων ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐνθάδε μὲν ὁ λόγος ἐπῆλθε τῆς αἰετικῆς παρεμπιπτούσης ἡμῖν ἀκολουθίας ἐχόμενος, ὅπερ δὲ λέγειν ἀνωθεν προεθέμην ἐπαναλήψομαι. Δικαίως μὲν οὖν καὶ ἀνεθεματίσθησαν 15 ἂν καὶ τοῖς αἰρετίζουσι συνετάγησαν, οἱ δὲ τῶν ὀρθοδοξούντων εὐπροϊστάμενοι πολὺ περὶ τὸ τιμωρεῖν ἐμετρίασαν ἐκκόψαντες μόνον καὶ ἀποσχίσαντες, οὐ μὴν αἰρετικούς καθολικῶς ὀνομάσαντες καὶ ταῖς αὐταῖς ἐκείνοις παραδόντες κολάσειν.

Ὁ Βασιλεὺς. Καὶ ψευδῶς οὕτω τούτους ὠνόμασαν;

20

Ὁ Πατριάρχης. Ἀληθῶς γε μὴν, ἐπεὶ καὶ μηδὲν ἄλλο οἶδα τὴν αἴρεσιν ἢ τὸ κρατύνειν ὃ ἂν τις αἰροῖτο καὶ μὴ τοῖς κυρωθεῖσι ταῖς ἐκκλησίαις ἀκολουθεῖν, ὃ καὶ τοὺς Ἰταλοὺς πεπονθέναι ἐπίσταμαι. Ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας οὐκ ἀπολείπεται, τὸ δὲ καὶ πέραν τοῦ προσήκοντος οὐ καλόν. Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσιν οἰκονομήσει τις 25 ἕτερα, ἐπ' ἐκείνοις δὲ πάλιν ἄλλα τις ὕστερον καὶ μέχρι πολλοῦ κατὰ λόγον διαδοχῆς τὰ τῶν οἰκονομιῶν διαπέμποιεν, φθάσαιμεν ἂν ἀπρεπῶς συναφθέντες, ὧν, ὡς εἰκόσ, διεζεύχθημεν. Ἀλλὰ μηδὲν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶμεν, μηδὲ τῶν Πατέρων παρορῶμεν τὰ ὄρια.

Ὁ Βασιλεὺς. Ἀναθεματίσαις δὲ σύ;

30

Ὁ Πατριάρχης. Καὶ πρὸ ἐμοῦ οἱ τὰ τῶν Συνόδων ἐκθέμενοι· πάντα γὰρ, ὅστις ἂν ἦ, προστιθέναι τι τῷ Συμβόλῳ τολμᾷ ἢ τι κείμενον ἀφαιρεῖν. Κακεῖνοι πάντες οἱ Λατῖνοι προσέθεντο.

Ὁ Βασιλεὺς. Ἀλλὰ τῷ Συμβόλῳ προστεθεικότες, οὐδὲν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προσέθεντο.

35

Ὁ Πατριάρχης. Τοῦτο δικαιοῦ καὶ τὸν Ἄρειον, ὃς τὸν Υἱὸν ὑβρίζων περὶ τοῦ Πατρὸς ὀρθῶς ἐδογματίζεν. Ἄλλ' οὐ δόξα τις τὸ ἐξ οὗ ἢ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀτιμία.

Ὁ Βασιλεὺς. Ἄλλ' ὁ μὲν Πατέρα τιμῶν εἰς τὸν Υἱὸν ἐβλασφήμησεν, οἱ δὲ Υἱὸν προσκυνοῦντες καὶ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου κρατύνοντες οὐχὶ καὶ 40

τοὺς δούλους ὑβρίζουσι· τοῦτο γὰρ τοὺς Πατέρας ὁμολογήσομεν.

Ὁ Πατριάρχης. Ἐπεὶ καὶ τὰς τούτων ἐκδόσεις παραβεβήκασι, οὐ τοὺς Πατέρας, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, οὐ τόσον ὅτι περὶ αὐτῶν, ὅσον ὅτι τῶν Πατέρων καὶ παρ' αὐτοῦ. Ἄλλως τε εἰ μὲν ἄλλοις τὰ τῶν ἁγίων 5 Πατέρων οὐκ ἔστεργον, δικαίως ἂν ταῦτα προέτεινον, εἰ δ' ἐν οἷς οὐκ ἄφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ μαθόντες εἰρήκεσαν, ἐν τούτοις αὐτοῖς ἀντιπαρατάττονται, τὰς τοῦ Υἱοῦ προσταγὰς ἀναιροῦσιν ἀριδηλότατα. Οὐ χρεῶν δὲ πολλάκις μὲν εὐσεβῆσαι, πολλάκις δὲ ἀσεβείαις περιπεσεῖν καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν οἶεσθαι παραβλάπτεσθαι, διὸ καὶ ποτε τοῖς ὀρθοδόξοις 10 συντάττεσθαι, ὡσπερ ἂν εἴ τις ἅπαξ πορνεύσας ἑαυτὸν κατηγορίας ἐκφέρει καὶ μὴ διηνεκῶς παροινήσαντα. Ἡ μὴν ἀνάσχοιο οὐ παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐξουθενούμενος κἄν ἔστιν ὅτε καὶ μὴ ὑβρίζοι ;

Ὁ Βασιλεὺς. Ἐμοὶ δοκεῖ τοὺς πᾶσαν ἀναθεματίζοντας αἴρεσιν καὶ τὴν φρομένην ἐκ τοῦ λόγου βλάβην ἐκφεύγοντας οὐ κακῶς πράττειν, εἴ 15 τι κἄν ταῖς λέξεσι σφάλλονται.

Ὁ Πατριάρχης. Εἰ μὲν ἀγνοοῖεν τὸ ἄλογον καὶ αὐτὸς συγχωρῶ, εἰ δὲ ἐλεγχόμενοι οὐ μεθίστανται οὐκ ἀρίημι μέμψως καὶ τὸ τὰ δεικνύμενα κάκιστα ἐκφυγεῖν. Οὐδὲν ὠφελεῖ τὴν ρίζαν ἐκτεμεῖν, ἀλλ' οὐ τοὺς κλάδους προσηκόντως ἐξαποστρέφασθαι. Εἰ δέ τις οὐκ ἔχει τὸ ἐξ ἀρχῆς εἰρημένον 20 λαμβάνειν ἀπάγει εἰς ἄτοπον καὶ οὕτω πεισθειὴ μὴ καλῶς ἔχειν ὁμολογῶν καὶ τὸν ἀφιέμενον ἀνεξέλεγκτα ἂν τὰ πράγματα διαμένειεν. Τί δὲ καὶ δεῖ μοι χειρόνων αὐτοῦ τούτου ἀρκοῦντος, τοῦ προστιθέναι φημί τὰ μεγάλα τῶν αἰτίων κατηγορεῖν. Εἰ γοῦν ἀπαγορευεῖς τὸ βλάσφημον τὸ προστεθὲν ὑπεξελεῖν προθυμήθητι, ἢ τούτου μὴ ἐφιέμενος μάτην ἴσθι 25 διαβάλλειν ἐπιχειρῶν τὰ φαινόμενα. Ἐγὼ γὰρ οὐδὲν ἄλλο τῶν ἀπὸ τοῦ λόγον γινομένων παράγων διὰ τῶν λόγων αὐτῶν κατανηφιοῦμαι σου καὶ τὰ κάκιστα, οὕτω δ' ἂν αὐτὸς καὶ τοὺς εἰκονομάχους εὖ ποιεῖν ἀποδείξειαι κάκεινοι γὰρ τὰς στηλογραφίας τῶν εἰκόνων καθηρηκότες τὸ ἐφεξῆς ὡς οὐ καλὸν ἐμυσάττοντο, τὴν ἀτιμίαν λέγω τὴν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαί- 30 νουσιν, ἀλλ' ὄναντο πάντως οὐδὲν τῆς ματαιολογίας αὐτῶν ἀναθεματισθέντες, ὡσπερ ἦν ἄξιον. Πολλῶ μέντοι φαῦλον τὸ τὰς εἰκόνας ὑπεριδεῖν τοῦ περὶ τὸ πρωτότυπον βλασφημεῖν.

Ὁ Βασιλεὺς. Καὶ τίς οἶδεν ἀκριβῶς εἰ προσέθεντο, ἀλλ' οὐκ ἀρχῆθεν τοῦτο παρέλαβον ;

Ὁ Πατριάρχης. Τῆς ἀναδειας, εἰ μὴ μόνοι ἀποθαροῦσι τὰ χαλεπώ- 35 τατα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων αὐτὰ καταψεύδονται καὶ ἰταμῶς ἔναντι δόξας ἔχειν ἐν τοῖς αὐτοῖς τοὺς Πατέρας οὐκ ἀπαναίνονται, ὡς κρεῖττον ἦν τοῖς προλαβοῦσιν ὑποκείσθαι τοῦ πταίσματος ἢ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ψεύδους ἐπισπᾶσθαι γραφαῖς καὶ τῷ Δεσπότη συλλοιδορεῖσθαι τοῖς γνησίοις 40 θεράπουσιν. Εἰ τίς καὶ πείθηται ταῦτα τοὺς θεῖους ἄνδρας ἐκτὸς τῶν θε-

σπισμάτων τοῦ Εὐαγγελίου τι διατπάτεσθαι καὶ τῆς πλάνης τοὺς καθαι-
 ρέτας πολλῶν τε καὶ βαρυτάτων τὴν ἀφορμὴν παρέχειν αἰρέσεων; Ἡ καὶ
 στρατηγός τις γενναῖος εἰς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀντικατάστασιν ἐξερχόμενος
 τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις θελήσας δοῦναι σύνθημά τι πρὸς γνώρισμα,
 οὐ πᾶσιν ὁμοίως ἔχον δοίη καὶ ἀπαράλλακτον, ἀλλ' ἄλλω μὲν οὕτως ἐτέ- 5
 ρω δ' ἄλλως, ἵνα μηδεὶς ὑπὸ τοῦ ἑτέρου γινώσκηται, ἀλλ' ὡς ἀντιπάλοις
 ἀλλήλοις ἀντιμάχεσθαι δυστυχήσουσιν. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ τῆς πίστεως σύμ-
 βολον τοῖς Γραικοῖς μὲν ἡμῖν οὕτω, τοῖς δὲ Ἴταλοῖς ἐκείνως οἱ συνθέμε-
 νοι παρέδωσαν.

Ὁ Βασιλεὺς. Ἀλλὰ φεῖσαι μὲν ἡμῶν ἀξιῶ, φεῖσαι δὲ πάσης τῆς στρα- 10
 τιᾶς, μαχόμεθα γὰρ συνεχῶς ἐξ ὅτου καιρὸς καὶ οὐκ ἀντέχειν ἤδη δυνά-
 μεθα, πόλεις δὲ τίς ἀριθμήσειε καὶ χώρας περιφανεῖς, ἅς δι' αἰτίαν ταύ-
 την ὄλεσαμεν, τῶν μὲν ὑπ' αὐτῶν στερηθέντες, τῶν δὲ παρ' ἄλλων δυσ-
 σεβῶν δι' αὐτοὺς πρὸς αὐτοὺς ἀπησχολήμενοι καὶ καθὼς ἔδει τοῖς ἐναν-
 τίοις οὐκ ἀντιβαίνειν ἰσχύοντες. Ὡ οἶων χριστεπωνύμων, ὡς μὲν ἐνθῶν 15
 ὡς δὲ πρᾶεων, ὡς δὲ πάντα πλουτούντων ὅσα θεάρεστα κατατυραννοῦ-
 σιν οἱ τοῦ Μουχάμετ τῆς πίστεως καταπαίζοντες καὶ νῦν μὲν ἐκπεταν-
 νύντες τὰ χεῖλη κατὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, νῦν δὲ κατὰ τοῦ τιμίου Σταυ-
 ροῦ ἀπαναιδευόμενοι, ναοὶ δὲ καὶ πάνυ παρακαλλεῖς, ὡς ἴσασι πάντες, εἰς
 εἰδωλεῖα παρὰ τούτων μετεσκευάσθησαν. Οὐκοῦν κρεῖττον τοῖς καὶ συμ- 20
 φωνοῦσι κατὰ τι σπείσασθαι καὶ τοὺς παντελῶς ἄλλοτριόφρονας καθελεῖν
 ἢ τούτων διίσταμένους εὐχειρώτους ἐκείνοις εἰς καταγώνισιν προκεῖσθαι.

Ὁ Πατριάρχης. Σωμάτων μὲν ὑπεριδεῖν βέλτιστον, ψυχῶν δὲ οὐδὲ
 ἀμελήσειν λυσιτελές. Τῶν μὲν οὖν εἰς ἐκεῖνα λυμαινομένων οὐδὲ λόγον
 ἂν θῆσομαι, τῶν δὲ ἐπὶ ταύταις ἐπιμελήσομαι τὴν ἀπόκρουσιν, ναοὶ δὲ 25
 Θεοῦ ζῶντες ἡμεῖς ἐσμέν οἱ κινούμενοι καὶ δεσποζόντων μὲν ἡμῶν ἀσε-
 βῶν οὐδὲν παρεβλάβημεν, εἰ δὲ κατὰ τι κοινωνοῦμεν τοῖς Ἴταλοῖς, τὰ μέ-
 γιστα ζημιούμεθα εἰς αὐτὸ τὸ δόγμα λαβόντες τὸν κίνδυνον ἀνατρέχοντα,
 κυριεύσοι δέ μου τις Ἀγαρηνός τὸ φαινόμενον καὶ μή μοι συντρέχοι τὸ
 νοούμενον Ἴταλός· τῷ μὲν γὰρ οὐκ ὁμογνωμῶ, κἂν ὑπέκειμαι, τοῦ δὲ τὴν 30
 συμφωνίαν ἐπὶ τῇ πίστει δεξάμενος τοῦ Θεοῦ μου ἐμαυτὸν ἀπεχώρισα, ὃν
 ἐκείνος ἀποδιώκει ἐνστερνησάμενος, τάχα δὲ καὶ τοῦ ὀρθοῦ μηδὲ ἄλλως ἐκ-
 πίπτων καὶ ἀμφοῖν περιέσομαι, ἐκκλίνων δὲ τοῦ εἰκότος καὶ θατέρων λε-
 λείψομαι, δειλιῶ δὲ φόβον, ὃν οὐκ ἂν τις φαίη ἀνεύλογον ἁμαρτάνων πα-
 ραδεδόμενος τοῖς ἔθνεσι. Μὴ βλασφημιῶν ὀλοτελῶς ἐκτριβήσομαι καὶ δου- 35
 λωθῶ δουλείαν διπλὴν μηδέποτε λυθίσεσθαι προσδοκῆσιμον. Καὶ ἄλλος
 τις λόγος οὕτως ἀπόρητος καὶ θειότερος ἐν τοῖς δεινοῖς ἡμᾶς ἀφιέναι
 χρονίζειν τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον, εἶπερ οὐκ ἐκκακοῦμεν πάσχοντες δι'
 αὐτὸν δοκιμάζοντα καὶ δεῖ πάντως μὴ ἐκλελύσθαι ὑπὸ τούτου ἐλεγχόμε-
 νους· ἀγαπᾷ γὰρ πάντα υἱόν, ὃν βελτιοῦν θέλει διὰ παιδεύσεως καὶ διὰ 40

μαστίγων ἐπανορθούμενος ἑαυτῶ συνδεῖν πλησιέστερον.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων, ἡ ἀποστολή ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὡς ἔπρεπε, ἵνα ἐπισκεφθῆται τὸν ἁγίον Πατριάρχη.

τούμενοι τῷ μὴ δίδοντι μεγάλας χάριτας οἶδασι συνορῶντες ἐν τοῖς μετέπειτα οἴου κακοῦ ἂν ὅπερ ἦτον ἔλαβον ἤχθησαν, οὕτω δὴ καὶ αὐτός, σὲ μὲν εὐεργετεῖν με τὰ μέγιστα ὁμολογήσω διατόρω φωνῇ τοὺς δὲ πρὸς τὰ κάκιστα συνωθοῦντας ἢ ὡς ἀγνοοῦντας μεμψαίμην ἢ ὡς συνειδότας κατηγορήσω, ἐκείνους μὲν ἀφροσύνης, τούτους δὲ κακίας καὶ δόλου. 5

Ὁ Πατριάρχης. Ἐγώ γε, θειότατε Δέσποτα καὶ τῶν πώποτε βασιλέων εἶπω δὲ καὶ ἀνθρώπων ἐπεικέστατε, τῷ πρὸς σὲ φίλτρῳ ἀκραιφνεστάτῳ χρησάμενος, μᾶλλον ἐθέμην τὴν φυλακὴν ὅπως ἂν ἐν τοῖς ἔνδον ἔχοις καλῶς, πέποιθα δὲ διὰ τούτων κἂν τοῖς ἐκτός ἢ τῷ φαινομένῳ λυσιτελεῖ προσανέχειν καὶ οὕτω τῷ οὐχ' ὀρωμένῳ καὶ κρείττονι παραβλάπτεσθαι, ἐν- 10 τεῦθεν δὲ τίχα κἀκεῖνο, ὅπερ ποιοῦμεθα ἀπολύειν καὶ ἀμφοτέρων ἐν στεργήσει καθίστασθαι. Ὅσα μὲν οὖν τοῖς ἀνδράσιν ἡμάρτηται, οἳ τῷ λόγῳ ἔξ ἀρχῆς προσετέθησαν, ἄλλοι πρὸ ἡμῶν, ὡς καὶ σὺ πάντως οἶδας, οὕτω μὲν θεῖοι, οὕτω δὲ μέτοχοι λόγου καὶ σοφίας πλήρεις τῆς εὐγενοῦς καὶ καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς θύραθεν διειλήφθησαν καὶ τὰ τούτων πυξία λαβῶν 15 γνωριεῖς καὶ αὐτὸς τὰ περὶ αὐτῶν, μᾶλλον δὲ οἶμαι καὶ ἔλαβες καὶ ἐγνώρισας, ἡμῖν δὲ ὁ λόγος πρὸς οὐδὲν ἕτερον γεγένηται σήμερον ἢ τοὺς ὁμολογουμένους κακοὺς οὐδόλως χρεῶν εἶναι κατασκοτάζων προσίεσθαι· τὸ γὰρ καὶ περὶ τοῦ εἰ τοιοῦτοι κακοὶ ποσῶς ἀμφιγινωμονεῖν, ἄλλοις τε ὡς εἶπον ἐμέλησε πρὸς ἀπόδειξιν καὶ πρὸ πάντων τῷ πάντα ἐρευνῶντι καὶ γι- 20 νώσκοντι Πνεύματι, περὶ ὃ καὶ αὐτοὶ τὴν βλάβασφηνον γλῶσσαν ἀποκινεῖν οὐκ ἠδέσθησαν.

Ὁ Βασιλεύς. Καὶ πῶς ὁ κατ' ἀρχὰς τούτων γραψάμενος τὰ δεινότατα, οἶδας τὸν ἄνδρα τὸν Φώτιον λέγω, αὐτὸς πάλιν τὴν τούτων κοινωνίαν προσήκατο; 25

Ὁ Πατριάρχης. Εἰ μὲν καὶ ἀμαρτάνειν εἰς τοῦτο παραχωροῦμεν τὸν Φώτιον, ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκείνοι δικαιωθήσονται· νόμος γὰρ ἐκ παραβάσεως οὐ συνίσταται καὶ οὐχ οἷς ἔφθασέ τις διαμαρτεῖν, ἐν ἐκείνοις πρέπον ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἐν οἷς ὡς ἀρίστως εἰργάσατο, ἐν ἐκείνοις ἐπεσθαι χρή. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ὅσοι τῶν εὐσεβούντων ἦσαν ποτέ, εἶτα δὲ 30 πρὸς αἴρεσιν ἐκκεκλίκασι, τὰ μὲν ὀρθῶς ἔχοντα τούτων ἀσπαζόμεθα, τὰ δὲ τοῦναντίον μισοῦμεν καὶ βδελυσσόμεθα καὶ τὸ ὠφέλιμον συλλεγόμενοι τὸ περιττόν τε καὶ μὴ λυσιτελεῖς ἀποπτύομεν. Νυνὶ δὲ ἀλλ' οὐδὲ τὸ οἰονοῦν ἐσφάλλθαι συμβαίνει ὅσον πρὸς τὸ προκείμενον τοῦτο ζήτημα τὸν θειότατον τοῦτον ἄνδρα καὶ οὐδὲν ἄλλο μεῖζον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας 35 τῆς τοιαύτης ἡμῖν ἐγχειρίσεως παρασχόμενον τοῦ ἀπορρηῆξαι λέγω καὶ ἀποκόψαι τοὺς ἀθέους Ἴταλοὺς καὶ κακόφρονας κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις οὕτω δὴ, κἂν τούτοις τὸ ψεῦδος παρρησιάζεται καὶ τοῦτον αὐτῶν τὸν καλὸν διαιρέτην καὶ κακὸν συναφέα τινὲς οὐκ ἠδέσθησαν ὡς ἄλλως τῆς ἀληθείας ἐχούσης καὶ τὸν ἀγιώτατον Φώτιον οὐχ' ἀπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχε μετὰ 40

τὴν πολλὴν ἐκείνην καταδρομὴν τοὺς διαβληθέντας προσδεξάμενον καὶ
 ἑαυτῶ καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἐνώσαντα, ἀλλὰ πρῶτον ἀπολαβόντα ἐχέγγυον
 ἀσφαλές, ὡς εἰς τὸ ἐξῆς εὐσεβήσουσι καὶ τῆς προτέρας βλασφημίας ἀπό-
 σχονται κἂν ἐπ' αὐτὴν ὡς οὐκ ὄφειλον κατηνέχθησαν. Ἦδη δὲ καὶ τὸ τῆς
 5 πίστεως σύμβολον πρὸς αὐτὸν ὀρθῶς ἐγκαρῶξαντες καὶ οὕτω πιστεύειν
 καθωμολόγησαν καὶ μηδὲν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν, τὸν δὲ τι τοιοῦτον
 τολμῶντα μετὰ τῆς μερίδος τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν καὶ τῆς ψευδοῦς
 πλάνης προστατῶν τίθεσθαι, οὐ μόνον δὲ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς
 ἑτέρους τρεῖς Πατριάρχας τὰ αὐτὰ διεπράξαντο κατὰ τὴν ἀρχῆθεν συνή-
 10 θειαν, ἢ κελεύει πάντα τὸν ἀρχιερατικῆς προεδρίας καταξιούμενον καὶ
 μάλιστα τῆς πατριαρχικῆς τε καὶ μείζονος πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς
 καὶ συμπατριάρχας συστατικὰς ἐκπέμπειν ἐπιστολὰς ἐγκυκλίους, δι' ὧν τῆς
 οἰκουμένης ἀπανταχῆ τὴν οἰκίαν διατρανοῦσιν εὐσέβειαν καὶ τὸ ταυτό-
 φρονον ἐπὶ τῇ πίστει τοῖς προλαβοῦσι πατράσι καὶ ὀρθῶς δογματίσασι·
 15 τοῦτο γὰρ οἶμαι βαθέως ὑποδηλοῦν τὸ περιειληφθῆαι ἐν τῷ κανόνι, ᾧ τοὺς
 Ἱταλοὺς προσεδέξατο, ἵν' ὄντινα καὶ ὁ ἀγιώτατος Φώτιος ἀπόβλητον ἡγεῖ-
 ται καὶ ἀπαράδεκτον καὶ τοῖς ἑτέροις πατριάρχαις ἀπαράδεκτος ἔσεται
 καὶ ἀπόβλητος, διὰ δὲ τούτου μέσου καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία, ὡς ἀπὸ τῆς
 ἀκολουθίας τοῦ καθήκοντος δείκνυται, καὶ ὁ Πάπας τῆς παλαιότερας Ρώ-
 20 μης καὶ ἡ ὑπ' ἐκεῖνον συναγωγὴ οὕτως ἔχει καὶ ἀποστρέφεται· εὐδηλον
 γὰρ ἐντεῦθεν ὡς οὐδὲν ἐκεῖνος ἄλλο μετεχειρίζετο, οἷος ἐκεῖνος ποικί-
 λως τοῦ φαινομένου τι πλέον ὑπονοεῖν τε καὶ διαπράττεσθαι, οὐχὶ μεμ-
 πτέα ποιῶν, ἀλλ' οἰκονομίας λόγους κατὰ τοὺς σοφωτέρους τῶν λατρῶν,
 οἳ τὰς μελλούσας νόσους ἐντέχνως προανακόπτοντες προφυλακτικῆρά τινα
 25 φάρμακα τοῖς εὐυπολήπτοις δέξασθαι τι τῶν προσδοκησίων παθῶν πολ-
 λάκις ἐπιδιδόασιν, ἀλλ' ἢ τὸ καὶ αὐτοὺς τούτους τοὺς Ἱταλοὺς μὴ ἐπ' ἀ-
 δείας κεκτησθαι παραχαράττειν κατὰ τι τὸ ἀληθές εὐ εἰδότας ὡς εἰς τοῦ-
 το ἐνέχονται, τὸ μηδὲν ἀπᾶδον τῇ γνώμῃ Γραικῶν καὶ τῶν αὐτῶν προ-
 στατῶν πνευματικῶς περὶ τὰ θεῖα ποτε καὶ πρὸς τὸ σέβας αὐτὸ ἀνατρέ-
 30 χοντα διαπράττεσθαι. Εἰ δ' οὖν καὶ τι τοιοῦτον τολμήσαιεν ὑπὸ τὸ ἀνά-
 θεμα εἶναι ὡς αὐτοὶ προφθάσαντες ἐβεβαίωσαν.

Ἡ Σύνοδος. Πάλαι μὲν οὕτω δόξαν τοῖς εὐσεβέσιν ἢ τοῦ Πάπα
 Λέοντος Ῥώμηθεν σταλεῖσα γραφὴ στήλῃ ὀρθοδοξίας ὠνόμασται καὶ
 εἰσέτι καὶ νῦν ὀνομάζεται, νυνὶ δὲ οἱ σοὶ θεϊότατοι λόγοι, ᾧ πατριαρχῶν
 35 ἀγιώτατε, στήλῃ μὲν ὀρθοδοξίας παρ' ἡμῶν οὐκ ἂν ὀνομασθεῖεν· μι-
 κρὸν γὰρ τοῦτο ἡγοῦμεθα, αὐτὴ δὲ αὕτη ὀρθοδοξία ζῶσα καὶ ἔμψυ-
 χος, κἂν ἄλλως περὶ τοὺς λόγους οὐ θεωρεῖται τὸ ἔμψυχον, καὶ χάρις
 Θεῶ, χάρις δὲ καὶ τῷ αὐτοῦ γνησίῳ θεράποντι βασιλεῖ, ὃν εὔρε κατὰ
 τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὃν ὡς δοξάζοντα τοῦτον, ὡς Θεὸς ἐκεῖνον ἀντιδεδό-
 40 ξακε καὶ εἰσέτι δοξάσει περιφανέστερον, ὅτι τὰ τε τὰ ἄλλα πρὸς τὸ αὐ-

τοῦ ἀπευθύνεται θέλημα καὶ τὸν λύχνον ἀξίως τῆς λυχνίας μέσον ἐναπέθετο τῆς ἐκκλησίας λέγομέν σε ὑφ' ὧν ὡς ὀδηγῶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ποδηγούμενος καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς καταμανθάνειν ἀριδηλότατα μέγιστα κατὰ τούτων ἀγωνιεῖται καὶ οὐχ ἥττω τῶν κατὰ βαρβάρων κατορθωμάτων τὰ κατὰ τούτων στήσεται τρόπαια τῷ παμβασιλεῖ καὶ στεφοδότη Θεῷ αἰεὶ πρὸς τὰ βελτίω διεξαγόμενος καὶ εἰρηναίαν γαλήνην τοῖς ὑπηκόοις βραβεύειν ἐν μακροῖς ἡλίου περιφοραῖς, αἱ μετροῦσαι τὸ κράτος αὐτῷ πολυχρόνιον¹.

Μέχρι τούτου ὁ παρῶν διάλογος ἐκπεπλήρωται, μετὰ δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, ἀναστάντων ἀπάντων εὐφημία τῶν βασιλέων καὶ τοῦ Πατριάρχου γεγένηται.

Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

¹ Τὰ κατωτέρω ἐλλείπουσιν ἐν τισι κώδιξι.